

Archeologický výskum Veľkého vrchu v roku 2013

V lete tohto roku na Veľkom vrchu v Divinke uskutočnili pracovníci Archeologického ústavu SAV v Nitre archeologický prieskum. Jeho priebeh, výsledky ako aj históriu tejto národnej kultúrnej pamiatke nám v nasledujúcich riadkoch priblíži PhDr. Gabriel Fusek, CSc. vedúci archeologického výskumu.

„Väčšina územia Divinky sa nachádza v pohorí Javorníky, len juhozápadná časť zasahuje na rozhranie Bytčianskej a Žilinskej kotliny. V západnej časti katastra sa nad obcou týči kopec Veľký vrch, na ktorom sa nachádza hradisko uvedené v zozname národných kultúrnych pamiatok. Jeho dlhý úzky chrbát orientovaný v smere SZ – JV má na opačných koncoch dva vrcholy: západnejší Veľký vrch, 530,6 m n. m. a východnejší Malý vrch, 490,3 m n. m. Temeno hradiska je obopnuté veľmi vymedzujúcimi jeho vrcholovú časť, len vo východnej časti na Malom vrchu sa valy nenachádzajú, lebo v tomto priestore jeho plošinu ohraničujú po bokoch veľmi strmé svahy ukončené skalným bralom. V rámci vrcholovej časti vnútorný val okolo vyvýšeniny Veľkého vrchu oddeľuje akropolu od zvyšku hradiska. Na severovýchodnom úbočí vrchu sa rozprestiera opevnené podhradie. Výmerou asi 12 ha sa hradisko radí medzi tie väčšie na Slovensku.

Veľký vrch pútal pozornosť ľudí od nepamäti, preto nečudo, že sa zmienka o ňom objavuje už v opise Trenčianskej stolice z pera známeho slovenského polyhistora Mateja Bela, ktorý napísal v rámci svojho monumentálneho diela Historicko-zemepisný poznatok o súvekom Uhorsku v rokoch 1735 – 1742: „Kedysi tam bol aj hrad, postavený na najvyššom bode, nad *Divinkou*, z ktorého sa však dodnes nezachovalo nič okrem hĺby kamenia.“ O poldruha storočia neskôr, v Slovenských pohľadoch JUDr. Alexander Lombardini, významný žilinský dejateľ, publikoval prvý opis Veľkého vrchu. Poskytol hodnotné informácie o tom, ako v poslednej štvrtine hradisko vyzeralo, ako aj o miestnych obyvateľoch.

Archeologickému prieskumu a výskumu katastra Divinky sa v štyridsiatych a päťdesiatych rokoch 20. storočia venoval PhDr. Anton Petrovský-Šichman, odborný pracovník Považského múzea v Žiline. Svoje poznatky o Veľkom vrchu zúročil v niekoľkých štúdiách. Upozornil, že ide o významné hradisko vybudované ľuďom lužickej kultúry na sklonku doby bronzovej. V prvom storočí pred naším letopočtom hradisko prebudovali tvorcovia púchovskej kultúry, ktorá je materiálnym pozostatkom po keltskom kmeni Kotínov, v tej dobe sídliačich v horských oblastiach Slovenska. Zhruba po tisícročí výnimočná strategická poloha Veľkého vrchu zaujala aj Slovanov a tak vo veľkomoravskom období hradisko ešte raz obnovili. Začiatkom sedemdesiatych rokov počas geologického prieskumu, ktorého cieľom bolo vyhľadať vhodný kameň potrebný na výstavbu plánovanej diaľnice, hradisko na viacerých miestach necitlivo porušili buldozénom. V súvislosti s ničením hradiska bolo príslušnými úradmi komisionálne rozhodnuté, že je na ňom potrebné vykonať zisťovací archeologický výskum. Naplniť túto náročnú úlohu sa podujal neúnavný terénny pracovník žilinského múzea, archeológ PhDr. Jozef Moravčík, v spolupráci s PhDr. Karolom Pietom, DrSc. z Archeologického ústavu SAV v Nitre, ktorí v rokoch 1972 a 1973 s výdatnou pomocou miestnych občanov tento zámer naplnili. Výsledkom terénneho výskumu na akropole hradiska bolo nielen potvrdenie troch fáz osídlenia, ale aj rozpoznanie dvoch etáp budovania opevnenia ľuďom púchovskej kultúry a tiež preskúmanie do skaly vytesanej cisterny na zhromažďovanie vody. V dobe pred zlomom letopočtov obyvatelia hradiska sídlili v drevených domoch s kolovou konštrukciou, dlážky mali vyložené menšími kameňmi. Vykonávali tu rôzne remeselné činnosti, našli sa tu napríklad zvyšky kováčskej dielne. Pozoruhodným nálezom bola okrem iného keltská strieborná minca, na líci zobrazujúca lúčovité slnko a na rube štylizovaného koníka. Pretože v dobe nálezu takéto mince ešte neboli

známe, podľa náleziska ju pomenovali ako typ Divinka. Nie je vylúčené, že mince razili priamo na hradisku, dnes už poznáme 20 exemplárov z priestoru od Púchova po Žilinu. Neskôr, vo veľkomoravskom období, slovanskí obyvatelia Veľkého vrchu budovali zrubové domy s kamennou podmurovkou.

Od výskumných prác dr. Moravčíka uplynulo polstoročie. V lete tohto roku z podnetu odboru kultúry Žilinského samosprávneho kraja, v spolupráci s Považským múzeom v Žiline a Obcou Divinka uskutočnili pracovníci Archeologického ústavu SAV v Nitre mesiac trvajúci systematický archeologický prieskum lokality. Jeho cieľom bolo spoznať jej súčasný stav a overiť správnosť starších mapových podkladov z päťdesiatych rokov minulého storočia. Zameriavanie sme robili pomocou GPS prístroja. Aby sme eliminovali nepriaznivý vplyv lesného porastu na kvalitu družicového signálu, jednotlivé trasy – valy opevnenia a lesné cesty – sme merali viacnásobne. Rozdiely medzi starším a súčasným meraním nie sú natoľko významné, aby bolo potrebné prehodnotiť všeobecnú charakteristiku opevnenia. Úpravy ciest buldozénom na začiatku sedemdesiatych rokov narušili pôvodnú terénnu situáciu predovšetkým na Veľkých Salaškách pod Malým vrchom. Buldozér svojou radlicou zničil aj pôvodný výzor severnej brány medzi Veľkým a Malým vrchom s príľahlou plošinou. Na jedenástich rôznych miestach pokrývajúcich rôzne typy terénu hradiska sme zároveň vykonávali prieskum pomocou detektoru kovov. Pre nás archeológov veľmi sklúčujúcim zistením je intenzívne vykrádanie náleziska amatérskymi hľadačmi. Vo vrcholovej časti sme na viacerých miestach po nich takpovediac paberkovali, pretože sme nachádzali odhodené železné predmety, ktoré by vykrádači zrejme nevedeli speňažiť. Zároveň sme našli stopy po množstve ilegálnych výkopov, z nich jeden je prekvapujúco rozsiahly. Taktiež skutočnosť, že sme nenašli žiadne predmety z farebných alebo drahých kovov nasvedčuje tomu, že sa stali korisťou kriminálnych živlov. Využívam túto príležitosť a dovoľujem si požiadať ctených obyvateľov obce, aby, keď na Veľkom vrchu uvidia niekoho s detektorom kovov alebo kopat', neodkladne telefonicky upovedomili políciu, pretože je potrebné toto výnimočné nálezisko vo vašom chotári chrániť aj pre budúce generácie.

Veľmi si ceníme dobré vzťahy, ktoré sme si vybudovali s miestnymi obyvateľmi. Tí nám okrem iného boli nápomocní pri získavaní rôznej staršej fotodokumentácie a vzácnych mapových podkladov. Z Divinky treba spomenúť predovšetkým pánov Jozefa Jaroša a Viliama Knihu, z Lalinka pána Jozefa Švaňu. Taktiež si vážime pomoc zo strany pracovníčok obecného úradu a pána starostu, bez ktorej by bola naša práca v Divinke omnoho komplikovanejšia.“

Veľký vrch v 19. storočí

Doslovný opis textu Alexander Lombardini: Budatyn. (Doplňok k článku v IV. ročníku „Slov. Pohľadov“ uverejneného.) Slovenské pohľady, roč. 5, 1885, str. 524 – 541, tu str. 526 – 527.

Pred Veľkou Divinou leží Divinka (Malá Divina) na vrcholci hneď nad touto obcou od Veľkej Diviny úhľadnejšie, a síce od Váhu strmo sa vypínajúceho, ľudom Veľkým menovaného, vysokého vrchu začína sa od poľudňajšej strany asi na 1 sľahu vysoký a asi na 790 krokov dlhý zemný šianec, ktorý sa na 96 krokov sotva k poznaniu ďalej, na 180 krokov do polovice strmo, potom ale na poludno-západ na 49 krokov nadal ťahá. Tu nasleduje priehlbina šianca asi na 7 krokov, šianec sa zase na 100 krokov vždy povyšujúc, konečne ale na 364 krokov na polnoc na najvyšší bod vrchu úplne otáča. Od polnoci vnútri šianca vidno ešte stopy jednej studne, tak aj von šiancov sem tam stopy cesty. Pravde najpodobnejšie je, že na rečenom vrchu mali opevnenie pohanske Slovania. Ján Kišoň, najstarší človek v dedine (85-ročný) rozprával, že asi pred 72 rokami na najvyššom bode vrchu ešte aj rummy múrov

vidieť bolo možno. Pevnosť túto mienim do veku sťahovania národov položiť, na koľko slaviansky ľud tohoto kraja seba proti sťahujúcim sa barbarmi chrániaci a na tomto vysokom mieste najistejšie cítiac, jeho vrcholec – kde aj po ten čas hádam svojej bohyni, Devane, obetoval – zemovým šiancom ohradil, o vodu sa starajúc studňu vykopal, na najvyššom bode ale jako také stavänie postavil, aby do neho pred prvou nehodou ujsť mohol. Za týmto vrchom je druhý, menší, ktorý Hradiskom menujú. Na tomto mieste dľa mojej mienky, bárs už dnes na to žiadne stopy nevedú, jaký taký hrádok jestvovať musel, súdiac po jeho mene, ktorý hádam k inému ani neslúžil, len za miesto čestia bohyni, Devane. Ján Kišoň najstarší obyvateľ Divínsky, asi pred 60. rokami pod šiancom Veľkého vrchu v hore Bukovina rečenej z hĺbky dvoch strevicov vykopal železnú kopiju. V tom istom čase istá Eva Strážovcová ale tu našla zlatý háčik.